

УДК 159.923:37.091.12.011.3-051(045)
DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2022.spec.1>

СТАН СФОРМОВАНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕЖ ТА ІНШИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ ВИКЛАДАЧІВ ЯК ЧИННИК ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Олена Волинчук

*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна, 65020
e-mail: olenadorosh@yahoo.co.uk*

У статті представлено результати вивчення особистісних характеристик викладачів різних дисциплін залежно від тривалості педагогічного досвіду. Зокрема, з'ясовано особливості психологічних меж викладачів, емоційної зрілості та спрямованості професійної діяльності. Здійснено порівняльний аналіз особистісних характеристик за досліджуваними параметрами у представників двох вибірок педагогів. Виявлено, що особливості функцій психологічних меж викладачів з менш, ніж десятирічним досвідом, суттєво не відрізняються від ознак меж у педагогів з більшою тривалістю педагогічної роботи. Встановлено, що найбільша відмінність за властивостями межі стосується спокійно-нейтральної її функції, тобто можна констатувати, що з віком та набуттям педагогічного досвіду зазначена функція посилюється. Виявлено, що такі складові частини емоційної зрілості, як експресивність, саморегуляція та емпатія, по-різному представлені в двох групах педагогів: експресивність вищого рівня характерна для викладачів з досвідом педагогічної діяльності, меншим десятирічного, саморегуляція, навпаки, більшою мірою властива досвідченим педагогічним працівникам. Емпатія вищого рівня прояву теж характерна для старших педагогів, хоча в обох групах респонденти або високо-, або середньоемпатичні. Викладачів з низьким рівнем емпатії серед опитуваних не виявлено. Також з'ясовано, що серед мотивів професійної діяльності значущими як для менш досвідчених, так і для більш досвідчених педагогів є мотивація схвалення та інтелігентність, а найменш значущою є спрямованість на предмет.

Представлено тему психологічних меж і простору особистості з точки зору євроінтеграції. У нашому дослідженні цей процес показаний як спрямованість на об'єднання країн Європи задля спільного захисту від загарбницьких планів агресора, хоча насправді він має політичні, економічні, юридичні й інші цілі. Зазначено, що воєнна ситуація значуще впливає на психологічний простір і межі особистості: з боку функцій меж відбувається послаблення та посилення деяких з них, з точки зору суверенності психологічного простору – зміщення показників психологічного простору в бік депривації. Самі ж межі можуть розширюватись чи звужуватись залежно від місцезнаходження людини, причому цей феномен стосується не лише українського народу, але й представників народів ЄС, оскільки, надавши притулок великій кількості українських біженців, іноземці зустрілися з явищами впускання у свій фізичний та психологічний простір інших людей і, як наслідок, змінами у характеристиках меж простору.

Ключові слова: євроінтеграція, психологічні межі, психологічний простір, емоційна зрілість, спрямованість професійної діяльності педагога.

Постановка проблеми. За понад піврічне повномасштабне вторгнення ворога на територію України суспільство пізнало, що значить об'єднання й розділення. Розділення – це те, що призводить до пошуку винних і правих, «своїх» і «чужих», кращих і гірших, шовінізму й фашизму. Об'єднання ж спрямовує націю в єдиному пориві на захист

свого – мови, територіальної цілісності, незалежності. І за умов війни обидва явища мають місце, оскільки не буває об'єднання без розділення, яке дозволяє розставляти пріоритети й усвідомлювати те, що ми є українцями, а також те, хто українцями не є. Цінно, що інтеграція українського суспільства знайшла глибокий відгук в європейських країнах, які стали на захисті нашої державності й народу. Не тільки українці, а й велика кількість держав-побратимів підтримала нас у цій нерівній боротьбі. Євроінтеграція, на нашу думку, виглядає як спрямованість на об'єднання країн Європи задля спільного захисту від загарбницьких планів агресора та його активних дій в цьому напрямку, хоча насправді цей процес має політичні, економічні, юридичні й інші цілі [3].

Протягом тривалого часу ми займаємось вивченням психологічного простору та його меж, тому дуже актуальною бачиться тема євроінтеграції з цієї точки зору. Агресія РФ є насильницьким порушенням як простору, так і психологічних меж українського народу. Так само грубо й нещадно тиран порушує фізичний і психологічний простір своєї жертви. Українська нація, що впродовж тривалого часу перебувала в архетипі жертви, змінюється, виходить з цієї позиції, що з психологічної точки зору має призвести до зникнення тиранії на наших землях. Українці як лицарі, як воїни світла своїм прикладом незламності несуть прозріння не лише всім нам, але й багатьом російським загарбникам, які починають розуміти свою ганебну позицію й статус сіячів зла й смерті.

У нашій попередній роботі ми спробували описати, як впливає воєнна ситуація на психологічні межі особистості [2]. З боку функцій меж ми вели мову про зниження й посилення деяких з них, з точки зору суверенності психологічного простору – про зміщення показників з боку суверенності в бік депривації. Самі ж межі можуть розширюватись чи звужуватись залежно від місцезнаходження людини [2]. Однак розширення меж відбувається не лише в представників українського народу, але і в європейців, оскільки, надавши притулок великій кількості українських біженців, іноземці зустрілися з явищем впускання у свій фізичний та психологічний простір інших людей і, як наслідок, зміною характеристик меж простору. У цьому контексті Н.В. Артюхіна зауважує: «Розмикання меж людини призводить до того, що вона входить у фазу кардинальних трансформацій» [1, с. 24]. Саме тому ми спостерігаємо трансформаційні процеси як в середовищі українців, так і в Європі й у цілому світі. Це пов'язано з переоцінкою цінностей, зміною світоглядів, адже європейські цінності стають нашими, а українські – цінностями народів Європи.

Аналіз наукових досліджень. Тема психологічного простору й особистісних меж не є новою в психології, але залишається досить актуальною впродовж останніх десятиліть. Зарубіжні дослідники розпочали безпосереднє вивчення цих феноменів у минулому столітті й продовжують поглиблювати уявлення про психологічні межі й простір особистості й нині (Г. Аммон, Е. Хартман, Н. Браун, Дж. Таунсенд, К. Левін, С.К. Нартова-Бочавер, Т.С. Леві та ін.). В українській науці вагомий внесок в розробку цієї теми здійснено сучасними дослідниками П.А. Карелінін, В.В. Коширцем, О.В. Григор'євою, А.В. Драпакою, Н.В. Артюхіною та ін. Особливістю наших досліджень є зосередженість уваги у контексті цієї теми на педагогічній діяльності й вивченні особливостей особистісних меж і простору студентів та викладачів. На нашу думку, це має теж великий стосунок до теми євроінтеграції. Викладачі, які сповідуватимуть європейські цінності, й студенти, що їх сприйматимуть як свої, наблизатимуть інтегративні процеси між Україною й країнами Європи, що сприятиме економічному й політичному зростанню нашої потужності. Зазначимо, зважаючи на нинішню ситуацію, що це сприятиме міцності європейських країн. Рівність, повага до людської гідності, демократія, свобода – ось неповний список того, що демонструє українська нація останнім часом своєю незламністю в боротьбі.

Метою роботи стало дослідження особливостей та відмінностей між психологічними межами викладачів з різним за тривалістю педагогічним досвідом, їх емоційною зрілістю та професійною спрямованістю. **Завдання дослідження такі:** вивчити відмінності між функціями меж у двох вибірках педагогічних працівників; з'ясувати особливості їх емоційної зрілості; дослідити спрямованість професійної діяльності респондентів.

Виклад основного матеріалу та результатів досліджень. Досить значущим явищем для ефективної діяльності педагога, на нашу думку, є його емоційна зрілість. Цей феномен давно викликає неабиякий інтерес як серед вітчизняних науковців, так і серед зарубіжних (О.С. Кочарян, І.Г. Павлова, О.Я. Чебикін, О.С. Алборова, І.О. Кирилов, Д. Абрахамсен, К.Е. Фіц-Моріс, Дж. Мюррей та ін). У нашому дослідженні ми опираємось на розуміння емоційної зрілості, запропоноване О.Я. Чебикінім. На думку психолога, емоційна зрілість виступає інтегративним феноменом, до складу якого входять експресивність, саморегуляція та емпатія [4].

Задля вивчення схожостей та відмінностей між психологічними особливостями педагогів з різним за тривалістю педагогічним досвідом було проведено онлайн-опитування. В опитуванні взяли участь 32 «молоді» викладачі, стаж викладацької діяльності яких менший від десятирічного, та 22 «досвідчені» педагоги, котрі займаються освітньою роботою більше 10 років. До комплексу психодіагностичних методик увійшли такі методики: «Психологічна межа особистості» Т.С. Леві, «Діагностика емоційної зрілості» О.Я. Чебикіна та «Дослідження професійної спрямованості особистості вчителя». Ми припускали, що функції психологічної межі в представників двох вибірок виступатимуть більш збалансованими в старших педагогів і що емоційна зрілість вищого рівня теж характерна для більш досвідчених викладачів. Щодо спрямованості професійної діяльності подібних припущень не робилось.

У результаті проведеного дослідження ми з'ясували таке: у 23 молодих педагогів з 32 (71,5%) непускна функція межі розвинена на високому рівні, натомість проникна функція добре розвинена лише у 12 молодих викладачів (36,5%); у 17 (53%) добре розвинена вбирна; так само високо, як непускна, представлена функція віддавання (у 23 з 32, тобто в 71,5% опитуваних); досить добре представлена стримуюча функція (20 осіб, тобто 62,5%); майже так само слабко, як проникна, представлена спокійно-нейтральна функція (13 з 32, тобто 40%). У досвідчених педагогів непускна функція високо розвинена у ще більшій кількості респондентів (18 з 22, тобто 82%), проникна перебуває на високому рівні розвитку лише у 7 викладачів (32%), вбирна функція добре розвинена в 50% респондентів (11 з 22), більшість респондентів з довшим педагогічним досвідом характеризується розвиненістю функції віддавання (13 з 22, тобто 59%), так само представлені стримуюча функція (13 з 22, тобто 59%) та спокійно-нейтральна (13 з 22, тобто 59%). Для зручності представимо описане в таблиці.

Таблиця 1

Функції психологічних меж викладачів

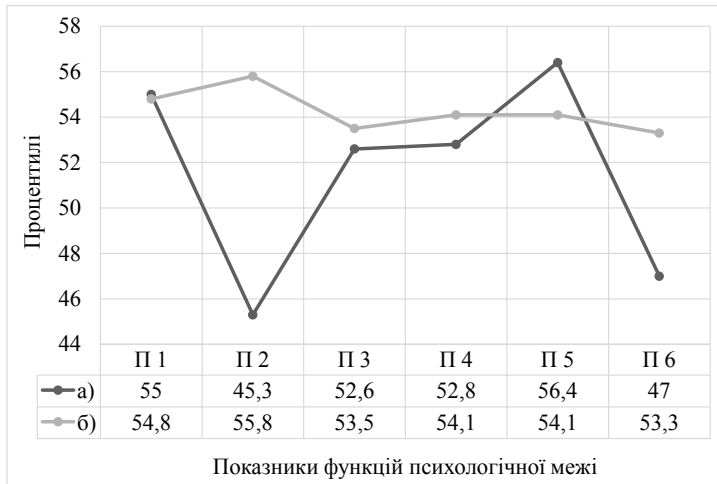
Парам.	Непускна	Проникна	Вбирна	Віддавання	Стрим.	Спок.
Молоді	71,5%	36,5%	53%	71,5%	62,5%	40%
Старші	82%	32%	50%	59%	59%	59%

Молоді – викладачі з педагогічним досвідом, нижчим за 10-річний; старші – викладачі з педагогічним досвідом, більшим від 10-річного; непускна – активно непускна функція межі; проникна – проникна функція межі; вбирна – вбирна функція; віддавання – функція віддавання; стрим. – стримуюча функція межі; спок. – спокійно-нейтральна функція психологічної межі.

Результати виявлення середніх значень функцій психологічної межі в наступному графіку дуже близькі до представлених в таблиці даних.

Графік 1

Середні значення функцій психологічної межі викладачів

П1 – неупуска; П2 – проника; П3 – вбирна; П4 – функція віддавання; П5 – стримуюча; П6 – спокійно-нейтральна; а) викладачі, досвід яких менший 10-річного; б) викладачі, досвід яких більший 10-річного.

Отже, аналізуючи таблицю й графік, можна констатувати, що функції психологічних меж досить добре розвинені у представників обох вибірок. Найнижчим рівнем розвитку характеризується проника функція межі в представників обох груп, а майже всі інші функції представлені на високому рівні у понад половини опитаних. Певна відмінність між двома вибірками прослідковується за функціями неупуска та віддавання, перша з яких, імовірно, підвищується з набуттям педагогічного досвіду, а друга знижується за цих же умов. Також з віком підвищується рівень спокійно-нейтральної функції межі.

Опрацювавши результати дослідження емоційної зрілості молодих викладачів, можна констатувати, що 10 з 32 характеризуються високим рівнем внутрішньої експресії, що складає 31%, 21 – середнім рівнем (66%) й 1 – низьким рівнем інтроекспресивності (3%). Щодо екстраекспресивності викладачів дані виявились такими: 13 – екстраекспресивні, тобто проявляють експресію в міжособистісній взаємодії (41%); 17 характеризуються середнім рівнем екстраекспресивності (53%); 2 – низьким (6%). Шкала експресивності, що становить сумарний результат описуваних двох шкал, виявила, що 15 викладачів високоекспресивні (47%), а 17 характеризуються середнім рівнем експресивності (53%). За загальним показником експресивності низького рівня не виявлено. Шкали саморегуляції виявили таке: 4 опитуваних демонструють високий рівень інтросаморегуляції (12,5%), 20 – середній (62,5%) і 8 – низький (25%). Міжособистісна саморегуляція розподілилась таким чином: 15 викладачів відзначаються високим рівнем екстрасаморегуляції (47%); 9 – середнім рівнем (28%); 8 – низьким (25%). Загальна шкала саморегуляції виявила, що 7 викладачів, досвід педагогічної діяльності яких менший від 10-річного, характеризуються високим рівнем саморегуляції (22%), 21 – середнім (66%), 4 – низьким (близько 13%). Дослідження емпатії демонструє, що 22 респондентів відзначаються високим

рівнем інтроемпатії (69%), 9 – середнім (28%), 1 – низьким (3%). Емпатія, проявлювана до інших, розподілилась так: 10 опитуваних є екстраемпативними (59%), 8 – середньо- (25%) і 5 – низькоемпативними (16%). Сумарний показник емпатії продемонстрував, що 22 осіб характеризуються високим рівнем емпатії (69%), ще 10 – середнім (31%). Низький рівень не представлено.

Описане доцільно представити в таблиці 2.

Таблиця 2

Рівні прояву емоційної зрілості викладачів, стаж педагогічної діяльності яких коротший від 10-річного

Рівень	Інтро-експр.	Екстра-екс.	Шк. експ.	Інтро-сам.	Екстра-сам.	Шк. сам.	Інтро-емп.	Екстра-емп.	Шк. емп.
Висок.	31%	41%	47%	12,5%	47%	22%	69%	59%	69%
Серед.	66%	53%	53%	62,5%	28%	66%	28%	25%	31%
Низьк.	3%	6%	-	25%	25%	13%	3%	16%	-

Інтроекспр. – інтроекспресивність; *Екстраекс.* – екстраекспресивність; *Шк. експ.* – шкала експресивності; *Інтросам.* – інтросаморегуляція; *Екстрасам.* – екстрасаморегуляція; *Шк.сам* – шкала саморегуляції; *Інтроемп.* – інтроемпатія; *Екстраемп.* – екстраемпатія; *Шк.емп* – шкала емпатії.

Таким чином, таблиця демонструє, що емоційна зрілість молодих викладачів характеризується досить високими показниками. Максимальний прояв низького рівня (тобто чверть опитуваних) продемонстрували параметри інтро- та екстрасаморегуляції, а за загальними шкалами експресії та емпатії представників низького рівня не виявлено взагалі. Можна стверджувати, що за шкалою експресії майже половина респондентів високоекспресивні й трохи більше половини респондентів характеризуються середнім рівнем експресивності. Дві третини опитуваних високоемпатичні. Майже половина викладачів вміють регулювати свою поведінку під час міжособистісної взаємодії на високому рівні. Інтросаморегуляція викладачів як здатність керувати собою переважно середня.

Опрацювавши результати дослідження емоційної зрілості досвідчених викладачів, можна констатувати, що 5 з 22 характеризуються високим рівнем внутрішньої експресії, що складає 23%, 14 – середнім рівнем (трохи більше 63%) й 3 – низьким рівнем інтроекспресивності (майже 14%). Що стосується екстраекспресивності, то 9 викладачів високоекстраекспресивні, тобто проявляють експресію в міжособистісній взаємодії (41%), 10 характеризуються середнім рівнем екстраекспресивності (45%) й 3 – низьким (14%). Шкала експресивності, що становить сумарний результат описуваних двох шкал, виявила, що 8 викладачів високоекспресивні (36%), 12 характеризуються середнім рівнем експресивності (54%), 2 – низьким (близько 10%). Шкали саморегуляції виявили так: 4 опитуваних демонструють високий рівень інтросаморегуляції (18%), 14 – середній (близько 64%), 4 – низький (18%). Міжособистісна саморегуляція представлена так: 11 відзначаються високим рівнем екстрасаморегуляції (50%), 9 – середнім рівнем (41%), 2 – низьким (9%). Загальна шкала саморегуляції виявила, що 10 викладачів, досвід педагогічної діяльності яких триваліший від 10-річного, характеризуються високим рівнем саморегуляції (45%), 11 – середнім (50%), 1 – низьким (близько 4%). Дослідження емпатії демонструє, що 14 респондентів відзначаються високим рівнем інтроемпатії (64%), 7 – середнім (32%), 1 – низьким (4%). Емпатія, проявлювана до інших, розподілилась так: 11 педагогів високоемпатичні (50%), 10 – середньоемпатичні (близько 45%), 1 – низькоемпатичний (трохи менше 5%). Сумарний показник емпатії продемонстрував, що 18 екстраемпативні (82%) й 4 – середньоемпативні (18%). Низький рівень не представлено.

Описане доцільно представити в таблиці 3.

Таблиця 3

Рівні прояву емоційної зрілості викладачів, стаж педагогічної діяльності яких триваліший від 10-річного

Рівень	Інтро-експр.	Екстра-екс.	Шк. експ.	Інтро-сам.	Екстра-сам.	Шк. сам.	Інтро-емп.	Екстра-емп.	Шк. емп.
Висок.	23%	41%	36%	18%	50%	45%	64%	50%	82%
Серед.	63%	45%	54%	64%	41%	50%	31%	45%	18%
Низьк.	14%	14%	10%	18%	9%	5%	5%	5%	-

Інтроекспр. – інтроекспресивність; *Екстраекс.* – екстраекспресивність; *Шк. експ.* – шкала експресивності; *Інтросам.* – інтросаморегуляція; *Екстрасам.* – екстрасаморегуляція; *Шк. сам.* – шкала саморегуляції; *Інтроемп.* – інтроемпатія; *Екстраемп.* – екстраемпатія; *Шк. емп.* – шкала емпатії.

Отже, як можна побачити у таблиці, за показниками «інтроекспресивність» та «екстраекспресивність» старші викладачі трохи поступаються досвідченим за рівнем прояву експресії як до себе, так і в міжособистісній взаємодії. За загальним показником експресії молоді викладачі виявились трохи більш експресивними порівняно зі старшими. Внутрішня саморегуляція досвідчених педагогів трохи вища, ніж в молодих, й ще вищою є екстрасаморегуляція. Дуже близькими в обох вибірках є показники інтроемпатії. Але за загальною шкалою емпатії досвідчені викладачі більш високоемпатичні, хоча загалом показник «емпатія» не характеризується значущими відмінностями.

Дослідження професійної спрямованості педагогів дозволяє стверджувати, що за шкалою «організованість» високий показник демонструють 8 з 22 (36%) молодих викладачів та 12 з 32 (37,5%) старших, тобто цей показник майже однаково проявлений у двох вибірках, що може означати, що організованість виступає характерною рисою понад третини педагогів незалежно від віку. Спрямованість на предмет дуже важлива для 7 з 32 старших (22%) та для 3 з 22 (13,6%) молодих викладачів, тобто цей показник вищою мірою представлений у досвідчених педагогів, однак різниця в цілому не дуже значна. Майже однаково представлений параметр «комунікатор» у двох вибірках (4 з 22, тобто 18%, та 6 з 32, тобто 18,7% респондентів), тому виявляється, що комунікація теж не виступає провідним фактором педагогічної діяльності. Мотивація схвалення вагомішою виступає для молодих викладачів (13 з 22, тобто 59%, та 15 з 32, тобто 47%), а показник «інтелігентність» – для старших (11 з 22, тобто 50%, та 21 з 32, тобто 65,6%), що виглядає досить логічним, на нашу думку. Представимо описане в таблиці 4.

Таблиця 4

Параметри професійної спрямованості викладачів

Параметри	Організ.	Спрямов.	Комунік.	Мот. схвал.	Інтеліг.
Молоді	36%	13,6%	18,7%	59%	50%
Старші	37,5%	22%	18%	47%	65,6%

Молоді – викладачі з педагогічним досвідом, нижчим за 10-річний; *Старші* – викладачі з педагогічним досвідом, більшим від 10-річного; *Організ.* – організованість; *Спрямов.* – спрямованість на предмет; *Комунік.* – комунікатор; *Мот. схвал.* – мотивація схвалення; *Інтеліг.* – інтелігентність.

Судячи з результатів опитування, організованість – характерна риса понад третини педагогів незалежно від досвіду роботи, комунікація ж не виступає характерною рисою викладачів і не розвивається з віком. Спрямованість на предмет є більш важливою для

старших викладачів, але вона характерна менш, ніж для чверті, досвідчених педагогів і для ще меншої кількості молодих викладачів. Суттєвою виявляється мотивація схвалення для педагогів, особливо молодших, й важливою – інтелігентність, яка з віком й досвідом, очевидно, набирає ще більшого значення.

Таким чином, наші припущення про більшу збалансованість функцій психологічних меж у викладачів з тривалішим педагогічним досвідом підтверджуються лише частково, як і результати опрацювання даних про емоційну зрілість педагогічних працівників.

Висновки. Провівши аналіз отриманих даних, можна констатувати, що особливості функцій психологічної межі педагогів з різною тривалістю педагогічної діяльності не відзначаються суттєвими відмінностями. Справді, функції межі виглядають більш збалансованими у педагогів з досвідом, тривалішим за десятирічний, але ця відмінність не дуже значуща. Найбільша різниця спостерігається за спокійно-нейтральною функцією межі, яка, очевидно, з віком та досвідом посилюється. Вивчення емоційної зрілості виявило, що експресивність у молодших педагогів вища, ніж в їх досвідчених колег, натомість саморегуляція краще розвинена в педагогів, стаж викладацької діяльності яких триваліший від десятирічного. Несуттєво, але досвідчені викладачі відрізняються вищим рівнем емпатії порівняно з викладачами, педагогічний досвід яких триває менше десяти років. Що стосується спрямованості професійної діяльності, то з'ясовано, що найменш значущими для викладачів незалежно від тривалості педагогічного досвіду є комунікація та спрямованість на предмет, причому цей параметр особливо несуттєвий для молодих педагогів, а найважливішими є мотивація схвалення (особливо для молодих педагогів) та інтелігентність (більш вагома для досвідчених викладачів).

З точки зору євроінтеграції представлені результати, на нашу думку, є також важливими: експресивність молодих педагогів і висока саморегуляція старших, емпатійність викладачів незалежно від віку й педагогічного досвіду, підвищення спокійно-нейтральної функції психологічної межі з віком і набуттям досвіду, інтелігентність – всі виявлені характеристики сприяють розумінню викладачами студентів, їхніх потреб, вмінню передавати власні цінності й бачення життя молодому поколінню, розставляти пріоритети та впливати на юних українців так, щоб вони реалізовували свій потенціал, розвивали творчі здібності, досягали поставлених цілей, тобто щасливо жили в молодій європейській країні без війни. Безумовно, молодому українському поколінню необхідні не тільки вчителі-предметники, а й вчителі життя, що спрямовуватимуть націю в напрямку європейських цінностей, в бік життя, а не смерті.

Список використаної літератури

1. Артюхіна Н.В. Историко-психологичний аналіз феномена межі як межового прояву існування людини: до постановки проблеми. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Випуск 1. Том 1. Херсон, 2018. 242 с. С. 20–26.
2. Волинчук О.В. Межі психологічного простору особистості за умов воєнного часу. *Особистість, суспільство, війна* : тези доповідей учасників міжнародного психологічного форуму. Харків, 2022. 132 с. С. 34–36.
3. Довідник з європейської інтеграції / за ред. Чернеги О.Б. Львів : Магнолія, 2012. 383 с.
4. Чебикін О.Я. Становлення емоційної зрілості особистості : монографія. Одеса : СВД «Черкасов», 2009. 230 с.

THE STATE OF PSYCHOLOGICAL BOUNDARIES DEVELOPMENT AND OTHER TEACHERS PSYCHOLOGICAL QUALITIES AS A FACTOR OF EUROINTEGRATION ORIENTATION OF UKRAINIANS

Olena Volynchuk

*State Institution «South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynskiy»,
26, Staroportofrankivska Str., Odesa, Ukraine, 65020
e-mail: olenadorosh@yahoo.co.uk*

The article presents data results of various disciplines teachers' personal characteristics depending on the length of pedagogical experience, namely, the peculiarities of their psychological boundaries, emotional maturity and the direction of professional activity. A comparative analysis of personal characteristics according to the studied parameters in representatives of two samples of teachers was carried out. It was found that the features of the psychological boundaries functions of the teachers with less than ten years experience do not differ significantly from the characteristics of the ones with a longer duration of pedagogical work. It was established that the biggest difference in the properties of the boundary concerns its calm-neutral function, so, it can be stated that with the age and the acquisition of pedagogical experience the specified function increases. It was found that such components of emotional maturity as expressiveness, self-regulation and empathy are represented differently in two groups of teachers: expressiveness of a higher level is characteristic of teachers with less than ten years of teaching experience, self-regulation – on the contrary – is more characteristic of experienced pedagogical workers. Empathy of a higher level of manifestation is also characteristic of senior teachers, although in both groups the respondents are either highly or moderately empathetic. There are no teachers with a low level of empathy among the respondents. It was also found that among the motives of professional activity, motivation for approval and intelligence are significant for both less experienced and more experienced teachers, and subject orientation is the least significant.

The topic of psychological boundaries and personal space from the point of view of European integration is presented. In our opinion, this process is shown to be aimed at uniting the countries of Europe for joint defense against the aggressive plans of the aggressor, although in reality it has political, economic, legal and other goals. The war situation significantly affects the psychological space and boundaries of the individual. From the point of view of the functions of the boundaries, the weakening and strengthening of some of them should be noted, from the point of view of the sovereignty of the psychological space – the shift of the indicators of the psychological space in the direction of deprivation. The borders themselves can expand or narrow depending on the location of a person, and this phenomenon concerns not only the Ukrainian people, but also representatives of the EU nations, since, having provided shelter to a large number of Ukrainian refugees, foreigners encountered the phenomena of letting other people into their physical and psychological space and, as a result, of changes in the characteristics of the boundaries of space.

Key words: European integration, psychological boundaries, psychological space, emotional maturity, direction of the teacher's professional activity.